

FILOSOFIE XX. STOLETÍ

STRUČNÝ PŘEHLED

LUDWIG WITTGENSTEIN

hlavní teze:

Wittgenstein I (Tractatus logico-philosophicus)

základem popisu a poznání světa je popis empirických fakt

úkolem filosofie může být pouze analýza obsahu/bezobsažnosti výroků

nemožnost vědeckého popisu řady témat znamená nemožnost vyjádřit se k problémům běžného života

Wittgenstein II (Filosofická zkoumání)

skutečný jazyk je mnohovýznamový, záleží na kontextu a proměnách chápání

smysl jednotlivých slov je dán tím, jak je lidé používají

obrat k filosofii přirozeného jazyka

základní pojmy:

elementární věty (WI) – základní popis fakt, od nich jsou odvoditelné všechny prokazatelně pravdivé věty

ne-věty (WI) – mají strukturu vět, ale používají pojmy, jimž nic empiricky (v rámci smyslové zkušenosti) neodpovídá, jejich pravdivost tedy nelze posoudit

nevyslovitelné (WI) – vše, co nepopisuje empirická fakta, například etika

jazyková hra (WII) – žádná část jazyka neexistuje izolovaně, podléhá pravidlům, jež jsou určována vzájemnými vztahy

NOVOPOZITIVISMUS

hlavní představitelé:

Rudolf Carnap a Vídeňský kruh

hlavní teze:

věda je schopná poznat vše podstatné
filosofie je bezobsažná, nesmyslná a zbytečná
vědecký jazyk je třeba očistit od nejasných slov

základní pojmy:

empirické kritérium smyslu – smysluplná výpověď musí být založená na faktech, doložitelných smyslovou zkušeností (empiricky)
verifikace – pravdivý a vědecký je takový poznatek, který lze empiricky ověřit; jsou to pouze teze přírodních věd
kumulativní teorie poznání – verifikovaný poznatek se stává součástí trvale narůstajícího vědeckého poznání světa

KRITICKÝ RACIONALISMUS

hlavní představitel:

Karl R. Popper

hlavní teze:

vědecké poznání neprobíhá kumulativně, ale spíše vyhledáváním a opravováním omylů
lidské poznání je trvale nedokonalé, sami vědci mají hledat slabiny svých teorií
filosofické otázky (včetně metafyzických) mají svůj smysl, i když nemohou být zodpovězeny vědecky

základní pojmy:

falzifikovatelnost – k uznání teorie za vědeckou nestačí jen její ověření, musí být také možné stanovit podmínky, při jejichž splnění by byla teorie vyvrácena; toto kritérium vědeckosti je možné uplatňovat na přírodní i společenské vědy
otevřená společnost – sebekritika a možnost nápravy chyb tvoří také základ politické teorie KRP; základem demokratické společnosti je možnost svobodné kritiky a dosažení změn bez použití násilí
historicismus – souhrnné označení pro teorie, které tvrdí, že dokonale a vědecky odhalily základní podstatu světa a konečný cíl, k němuž směřuje lidská společnost; jsou neslučitelné s otevřenou společností a tvoří myšlenkový základ totalitních režimů

FENOMENOLOGIE

hlavní představitel:

E.Husserl, u nás J. Patočka

hlavní teze:

vědecký pohled na svět sebral lidem přímý prožitek
věda není chybou nebo omylem, ale nesmí mít monopol pro popis světa
je třeba se vrátit před všechny teorie, k prožitkům samotným, teprve ty analyzovat
snaha o objektivitu může vést až k nezaujatosti a neodpovědnosti

základní pojmy:

fenomén (jev) – to, co nám zůstane, pokud odbouráme všechny teorie; to, jak se jsoucna jeví našemu vědomí
přirozený svět (Lebenswelt) – to, jak svět kolem nás bezprostředně prožíváme, nemá být zatlačen do pozadí teoriemi, ani vědeckými; je v rozporu s vědeckým obrazem světa, neboť mu chybí přesnost, vypočitatelnost, objektivita, proto bývá chybně vnímán jako „méně kvalitní“
vnitřní časové vědomí – nejslavnější příklad fenomenologického popisu konkrétního tématu; vědecký čas je objektivní, exaktní, plyne kontinuálně (každá hodina je stejně dlouhá), ale takový čas přece nikdo neprožívá, skutečný prožitek času se skládá v našem vědomí

EXISTENCIALISMUS

hlavní představitelé:

M. Heidegger, J.-P. Sartre

hlavní teze:

je třeba analyzovat konkrétní existenci konkrétního jedince, nikoliv nějaké abstraktní lidstvo (ná vaznost na Kierkegaarda i fenomenologii)
člověk, na rozdíl od věcí, trvale sám utváří svou vlastní podstatu (to, jaký je) svými vlastními rozhodnutími
člověk se nemůže zbavit povinnosti tato rozhodnutí činit, je „odsouzen ke svobodě“

základní pojmy:

pobyt (Dasein) – základní charakteristika člověka podle MH; „pobytu jde v jeho bytí vždy především o toto jeho bytí“, tedy, zjednodušeno do běžného jazyka, základní vlastností lidského života je vyjádření vztahu k sobě samému, utváření sebe sama
autentická existence – člověk, který přijme nevyhnutelnost sebeutváření vlastními rozhodnutími; řečeno pojmy MH je to pobyt, jenž z možností (situace), do nichž byl vržen (nejsou na něm závislé, nevytvořil je) neustále vytváří vlastní „rozvrh“
neautentická existence – snaha zakrývat si nevyhnutelnost svobody, vyhnout se rozhodnutím životem tak, jak „se žije“
časovost – lidská existence se odehrává především v čase, rozhodnutí jsou nakládáním s časem, jehož má člověk omezené množství; proto se neautentická existence snaží zakrýt vlastní konečnost, naopak právě vědomí konečnosti dává svobodným rozhodnutím smysl a obsah

NOVÁ ETIKA

hlavní představitelé:

H. Jonas, filosofie dialogu (M. Buber, E. Levinas)

hlavní teze:

20. století staví před filosofií nové výzvy, na které musí odpovědět (totalitní režimy, holokaust, jaderné zbraně...)

základním úkolem filosofie je směřovat k etice

formulovat základy nové etiky je nutné i bez starých jistot a s novými hrozbami

základní pojmy:

moc (HJ) – možnosti, pravidla a úkoly etiky jsou dány i aktuální situací, v současné době nárůstem moci člověka, jenž může zničit vše, co existuje; takovou moc nikdy člověk neměl, proto se mění i etické zadání

odpovědnost (HJ) – současná civilizace si nemůže dovolit etiku smýšlení (Kant: hodnotit lze pouze úmysl), je nucena přijmout etiku odpovědnosti, v níž jsou základním měřítkem hodnocení možné hrozící negativní důsledky našich činů

dialog (MB, EL) – lidský život nemá být zacházení, manipulace se světem jako s nesamostatnou věcí, ale dialogem, kde je svět uznán za svébytný a odlišný

POSTMODERNA

hlavní představitelé:

J.-F. Lyotard, J. Derrida, T. S. Kuhn

hlavní teze:

není možné vytvořit žádnou konečnou teorii nebo odhalit zákony vývoje
veškeré poznání je pouze relativní, platné ve vztahu k něčemu jinému, v určitém kontextu
snaha popsat svět je vždy snahou o jeho ovládnutí, snaha prosadit svůj popis světa je snahou ovládnout ostatní, k tomu není nikdo oprávněn, ani věda, ani filosofie

základní pojmy:

metapříběh (JFL) – způsob základního chápání a výkladu světa, od něj se odvíjí celé další myšlení, sám se na ničem nezakládá; historicky tuto roli sehrálo v různých obdobích náboženství, věda, politické ideologie; v postmoderní společnosti neexistuje obecně sdílený metapříběh, výsledkem je pluralita názorů, z nichž žádný není oprávněn být určující

paradigma (TSK) – vývoj vědeckého poznání probíhal obdobně, základem vždy byl souhrn základních tezí, které byly měřítkem pravdivosti dalších teorií (fáze normální vědy), množící se nesrovnalosti ale vždy vedly časem ke změně paradigmatu a nutnosti přeformulovat návazné teorie (fáze vědecké revoluce)

diference (JD) – význam znaků (slov) není dán trvale, ale proměnlivým vztahem s ostatními znaky, stále „se děje“, mění, proto žádné pojmy nic nezastupují a nemají žádný pevný obsah, což znemožňuje jakoukoliv jasnou a jednoznačnou výpověď o světě